

ZBORNÍK

SLOVENSKÉHO NÁRODNÉHO MÚZEA

**ANNALES
MUSEI
NATIONALIS
SLOVACI**

ARCHEOLÓGIA

22

**ROČNÍK
CVI – 2012**

ZBORNÍK
SLOVENSKEHO NÁRODNÉHO MÚZEA

CVI – 2012
ARCHEOLÓGIA
22

Redakčná rada

PhDr. Juraj Bartík, PhD. (predseda), Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Beata Egyházy-Jurovská, PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD.,
PhDr. Matej Ruttkay, CSc., PhDr. Etela Studeníková, CSc.,
PhDr. Vladimír Turčan, PhDr. Ladislav Veliačik, DrSc.

Zostavovateľ

PhDr. Vladimír Turčan

Autori fotografií a kresieb:

Alexander Botoš, Radoslav Čambal, Zdeněk Farkaš, Igor Choma, Alžbeta Nagyová,
Lucia Pilková, Marián Soják, Barbara Zajacová, Dušan Tatar, Marián Vizdal,
Archív SNM-Archeologické múzeum Bratislava

Mapové podklady: Martin Bartík, Mário Bielich

Preklad do nemeckého a anglického jazyka: Jana Kličová, Ľubomíra Kuzmová a autori
Preklad do slovenského jazyka: Radoslav Čambal

Posudzovatelia:

PhDr. Juraj Bartík, PhD., Mgr. Igor Bazovský, PhD., Mgr. Radoslav Čambal,
PhDr. Zdeněk Farkaš, PhD., Prof. PhDr. Klára Kuzmová, CSc., Dr. Peter C. Ramsel,
PhDr. Vladimír Turčan

Layout, tlač: KOMPRINT, spol. s r.o., Bratislava

Vydalo: Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum, Bratislava 2012
Náklad 400 kusov

© Slovenské národné múzeum-Archeologické múzeum 2012

ISBN 978-80-8060-296-3

OBSAH – INHALT

<i>Zdeněk Farkaš: Nálezy kultúry ľudu so starou lineárnou keramikou zo Stupavy</i>	7
<i>Funde der Kultur der ältesten Linearbandkeramik aus Stupava</i>	12
<i>Gabriel Nevizánsky – Radovan Fodor – Vítazoslav Struhár: Sídliškový objekt bolerázskej skupiny z Abrahámu</i>	13
<i>Ein Siedlungsobjekt der Boleráz-Gruppe aus Abraham</i>	22
<i>Juraj Bartík: Drobné nálezy z opevnenej osady maďarovskej kultúry v Budmericiach</i>	23
<i>Kleinfunde aus der befestigten Siedlung der Maďarovce-Kultur in Budmerice</i>	29
<i>Robert Bača: Medená dýka z Banky (okr. Piešťany)</i>	31
<i>Ein Kupferdolch aus Banka (Bez. Piešťany)</i>	38
<i>Robert Bača – Juraj Bartík: Kamenný kadlub z obce Dojč</i>	39
<i>Eine steinerne Gussform aus Dojč</i>	41
<i>Lucia Hlavenková – † Lev Zachar: Sídliškový objekt z mladšej doby bronzovej v Šaštíne-Strážach</i>	43
<i>Ein Jungbronzezeitliches Siedlungsobjekt in Šaštín-Stráže</i>	57
<i>Anita Kozubová: Vreckový nožík alebo britva? K interpretácii niektorých predmetov z kosti a parohoviny z pohrebísk vekerzugskej kultúry (na základe nálezov z chotínskych pohrebísk)</i>	59
<i>Ein Taschen- oder ein Rasiermesser? Zur Interpretation einiger Knochen- und Geweihgegenstände aus Gräberfeldern der Vekezug-Kultur (anhand der Funde aus den Gräberfeldern von Chotín)</i>	75
<i>Igor Bazovský: Kostrový hrob z prelomu staršej a mladšej doby železnej z Bernolákova</i>	79
<i>Ein Körpergrab aus der Wende der Späthallstatt und Frühlatènezeit aus Bernolákovo</i>	84
<i>Alena Šefčáková: Antropologická analýza kostrového nálezu z prelomu staršej a neskorej doby železnej z Bernolákova – poloha Šakoň</i>	85
<i>Anthropologische Analyse des Skelettenfundes aus der Wende der Späthallstatt und Frühlatènezeit aus Bernolákovo – Flur Šakoň</i>	85
<i>Radoslav Čambal: Frühlatènezeitliche Gräberfeld von Stupava. Ausgrabungen in Jahre 1929</i>	87
<i>Včasnotaténske pohrebisko v Stupave. Výskum v roku 1929</i>	111
<i>Lucia Pilková: Keltská bronzová zoomorfná spona z Marcelovej zbierky</i>	121
<i>Eine frühlatènezeitliche bronzene Tierkopffibel aus der Marcel-Sammlung</i>	124
<i>Radoslav Čambal: Keltská plastika kanca zo Slovenskej Novej Vsi</i>	125
<i>Eine keltische Eberplastik aus Slovenská Nová Ves</i>	129
<i>Peter Trebsche: Größe und Wirtschaftsstruktur latènezeitlicher Flachlandsiedlungen im österreichischen Donaauraum</i>	131
<i>Velkosť a ekonomické štruktúry nížinných sídlisk z doby laténskej v rakúskom Podunajsku</i>	161
<i>Kristina Adler-Wölfl: Spätlatènezeitliche Fundstellen in Wien</i>	169
<i>Neskorolaténske náleziská vo Viedni</i>	188
<i>Miroslava Daňová – Marián Soják: Prsteň s nápisom UTERE FELIX z Liptova</i>	189
<i>Ein Ring mit der Inschrift „Utere Felix“ aus Liptau</i>	192
<i>Péter Prohászka – Sándor Trugly: Avarské nálezy zo 7. storočia z Komárna z Bercsényiho (dnes Gombaiho) ulice</i>	193
<i>Die awarischen Funde von Komárno – Bercsényi (Heute Gombai) Strasse aus dem 7. Jahrhundert</i>	203
<i>Mário Bielich – Terézia Vangľová – Barbara Zajacová: Archeologický výskum v centre mesta Žilina</i>	205
<i>Archäologische Ausgrabungen im Stadtzentrum von Žilina</i>	215
<i>Martin Kvietok: Dva stredoveké keramické súbory zo Starých Hôr (okr. Banská Bystrica)</i>	217
<i>Two medieval pottery assemblages from Staré Hory (Banská Bystrica Dist.)</i>	233

<i>Alexander Botoš: Novoveká studňa z Rimavskej Soboty</i>	235
<i>Neuzeitliche Brunnen aus Rimavská Sobota</i>	249
KOLOKVIUM	
<i>Vladimír Turčan: Desiate kolokvium k otázkam rímsko-germánskej archeológie</i>	251
<i>Das Zehnte Kolloquium zur Problematik der römisch-germanischen Archäologie</i>	252
<i>Erik Hrnčiarik: Roman building ceramics in the barbarian environment in Slovakia</i>	253
<i>Rímska stavebná keramika v barbarskom prostredí na Slovesnsku</i>	258
<i>Kristian Elschek: Römisches Baumaterial, Dachziegeln und Ziegeln vom Záhorie-Gebiet und aus Zohor (Westslowakei)</i>	259
<i>Rímsky stavebný materiál, strešná krytina a tehly zo Záhoria a zo Zohora (Západné Slovensko)</i>	265
<i>Ondrej Šedo: Objekty s nálezy cihel zkoumané v průběhu výzkumu v trati Mušov-Neurissen</i>	267
<i>Objekte mit Ziegelfunden aus der Grabung in der Flur Mušov – Neurissen</i>	275
<i>Vladimír Turčan: Antická stavebná keramika v germánskych objektoch stupavského regiónu</i>	277
<i>Antike Baukeramik in germanischen Befunden aus der Stupavaer Region</i>	280
<i>Anton Karabinoš – Marián Vizdal: Nálezy tehliarskych výrobkov v Ražanoch a ich historická a technická Analýza</i>	281
<i>Die in Ražňany aufgefundenen Ziegelprodukte und ihre historische und technische Analyse</i>	291
<i>Igor Bazovský: Nálezy rímskej stavebnej keramiky v germánskych objektoch z obdobia sťahovania národov v Bratislave-Rusovciach</i>	293
<i>Funde von römischer Baukeramik aus germanischen Objekten der Völkerwanderungszeit in Bratislava – Rusovce</i>	297
RECENZIE	299

AVARSKÉ NÁLEZY ZO 7. STOROČIA Z KOMÁRNA Z BERCSÉNYIHO (DNES GOMBAIHO) ULICE

PÉTER PROHÁSZKA - SÁNDOR TRUGLY

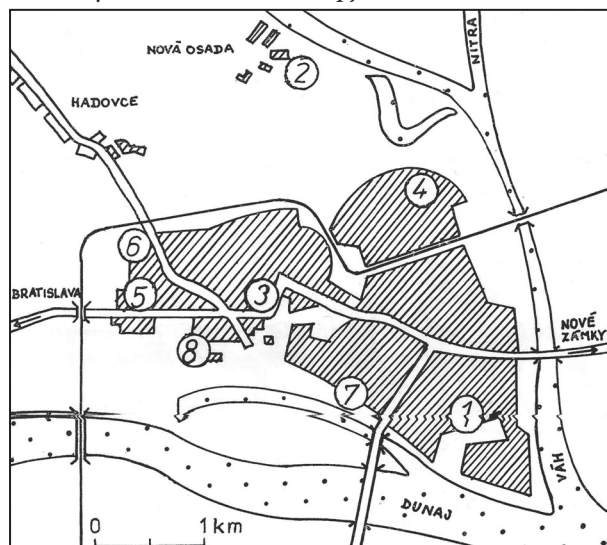
Keywords: Avars, grave finds, Komárno, Kameniča, gold fittings, byzantine buckle**Abstract:** From Komárno are a number of important avar cemeteries and artefacts known. The first grave was found 1909 in the Bercsényi (today Gombai) street, but the finds have been lost. Only retained their description. Its analysis allows photos and drawings from the legacy of Nándor Fettich. The gold fittings and the byzantine buckle are from the middle of the 7. century and there were parts of the belt. In the second part we analyse the avar artefacts of Kameniča from the 8. century.

Úvod

Mesto Komárno zaujíma výnimočnú rolu vo výskume obdobia Avarskej ríše, za čo možno vďačiť predovšetkým pohrebisku z 8. storočia, ktoré bolo medzi rokmi 1979-1989 odkryté v polohe Lodenica (Trugly 2008). Uvedená nekropola napriek vysokému podielu vykradnutých hrobov obsahuje také prílohy, ktoré dokumentujú úzke kontakty tu pochovanej komunity s vládnuou vrstvou avarskej spoločnosti. Pokiaľ sa týka výzdobných prvkov na kovaniach, sú veľmi príbuzné s tzv. nagyszentmiklósskym okruhom.

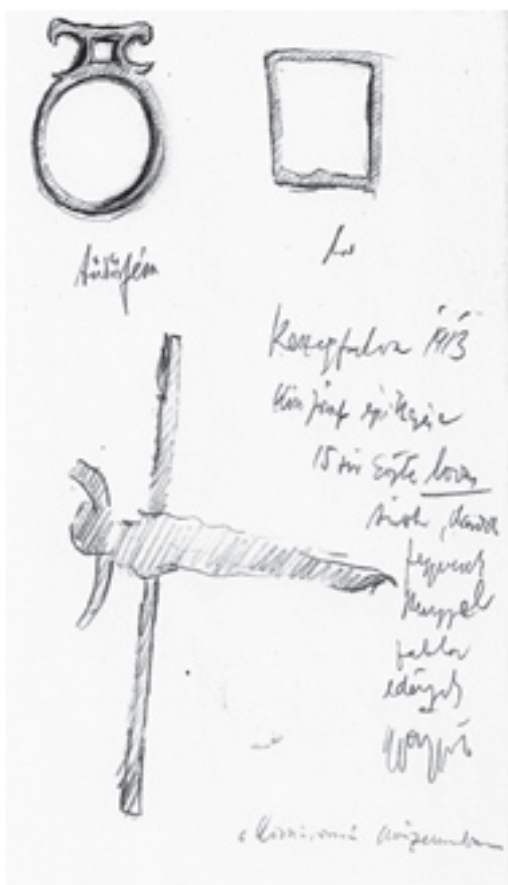
Na území dnešného Komárna doposiaľ evidujeme takmer tucet lokalít s avarskými pamiatkami, z ktorých prevažná časť pochádza z nekropol (obr. 1; ADAM 2002, 206-208; Zábojník 2004, 93-94; Trugly 2008, 9-13). Význam sledovaného teritória dokumentuje aj skutočnosť, že z osem lokalít evidujeme dovedna okolo 250 hrobov, z ktorých vyše sto bolo jazdeckých (Trugly 2008, 13).

Prvé avarské nálezy z Komárna ktoré pochádzali z rozrušeného hrobu pri Bercsényiho ulici (neskôr Puškinova, dnes Gombaiho), sa našli v roku 1909 (Csallány 1956, 145; Trugly 1985, 40-41; ADAM 2002, 206-208; Zábojník 2004, 93). O tejto udalosti sa zmieňujú v príspevku s nadpisom "Hrobový nález z obdobia sťahovania národov" súdobé noviny Komáromi Lapok, kde sa konkrétne píše, že vedľa mestského chudobinca na rohu ulíc Zámoryho a Bercsényiho, našli pri kanalizačných prácach jazdecký hrob. Tu pracujúci robotníci síce tento hrob zdevastovali, napriek tomu sa však podarilo zachrániť pre komárňanské múzeum zlaté ozdoby opaska (Trugly 2008, 9). Na základe každoročne vydávaných hlásení o prírastkoch múzea išlo o nasledovné predmety: šesť zlatých avarských ozdôb, jedna väčšia zlatá plechová ozdoba a bronzová pracka (Alapy 1910, 21). Takmer o štvrtstoročie neskôr sa k nálezom z Bercsényiho ulice vrátil Gyula Alapy, ktorý ich nielen opisuje, ale sa aj zmieňuje o ich nálezových okolnostiach (Alapy 1933, 38-39).



Obr. 1 Avarské náleziská v Komárne. 1. ul. Puškinova / ul. Bercsényiho/Gombaiho; 2. Nová Osada; 3. ul. J. Váradiho; 4. ul. Jilemnického; 5. Robotnícka štvrť; 6. Hadovce; 7. Gottwaldovo nám.; 8. Lodenica.

Prvý veľkolepý hrobový nález uzrel svetlo sveta v samotnom Komárne v roku 1909 počas kanalizačných výkopov. Pri vchode do Bercsényiho ulice, asi meter od bočnej steny mestského chudobinca a asi 3 metre od rohu uvedenej stavby, v hĺbke 180-200 cm, narazili robotníci na ľudské kosti. Pretože z mestského inžinierskeho úradu nikto tu pracujúcich robotníkov nepoučil, čo majú v takomto prípade robiť, resp. nemôžu vykonať, je pochopiteľné, že neodborným zásahom kostru rýľom a lopatou poškodili. Okolo drieku kostry sa našli zlaté platničky, ktoré samozrejme robotníci za babku rozpredali klenotníkovi a priekupníkovi. Do múzea by sa vôbec nič nedostalo, keby mesto nezmobilizovalo svoju políciu, ktorá potom zozbierala šesť zlatých ozdôb z opaska. Obdĺžnikové platničky dlhé 3 cm a široké 2, 2 cm zhotovili zo zlata svetložltej farby. Uhlopriečky obdĺžnikového predmetu vytvárali akýsi reliéf, dlhšie steny boli klenuté. Do múzea sa ďalej dostal aj červenkastý zlatý pliešok (platnička) dlhý



Obr. 2 1-4. Kresby Nándora Fetticha o nálezoch uložených v komárňanskom múzeu (MNM Adattár).

8 cm a široký 2 cm, ktorého konce sú zahrotené. Platnička je dvoma zvislými líniami rozdelená na tri políčka, ktorého povrch zdobia malé lisované gombíky (bubienky?). K nálezu patrila ešte bronzová pracka rozmerov 2x3 cm a dolná časť inej zdobenej pracky. Ide o 4 cm dlhý masívny bronz so zdobenou bočnou stranou s motívmi volút a líniou. Na spodnej strane je pekne prelamovaný oválnym otvorom a ukončený trojuholníkom. Máme však informácie aj o tom, že niekoľko kusov zlatých platničiek sa dostalo do súkromnej zbierky nebohého Hermanna Michla, resp. o strate ďalších predmetov. Inou zaujímavosťou hrobového nálezu je prítomnosť dvoch železných strmeňov, čo nasvedčuje, že zničený hrob bol jazdecký, pričom konské i ľudské kosti zahrabali späť.

Varianty oboch železných strmeňov nachádzame medzi nálezmi z lokality Bodrogyécs (dnes Somotor, časť Véc), kde sú na tabuľke I. pod číslami 8-9 vyobrazené podobné alebo zhodné predmety (odvoláva sa na štúdiu v Arch. Ért. 20. zväzok, s. 40).

„Je nepochybné, že nálezy patria do avarskej doby. Obrovská škoda, že časť z nich sa už nenávratne stratila. Nie je isté, ale veľmi pravdepodobné, že k týmto nálezom patrila ešte honosná bronzová pracka, zdobená tauzovaním striebornými bodkami. Do zbierok múzea sa dostala kúpou. Tento nádherný exemplár má dĺžku 7 cm, šírku 3 cm a 4 cm dlhý trň.“

Citované riadky Gyulu Alapyho sú dôležité aj z toho dôvodu, že okrem posledne uvádzaného predmetu sa ostatné dnes už vo fonde Podunajského múzea v Komárne nenachádzajú. Striebróm tauzovaná pracka s kruhom však určite nepochádza z Bercsényiho ulice, pretože reprezentuje typ bežne rozšírený v hunskej dobe. V skutočnosti ide o nález južne od toku Dunaja, z Brigétia (dnes Komárom-Szőny), odkiaľ sa dostal do zbierky múzea (Bóna 1993, 156, 226, obr. 66: 8).

Žiaľ, dva strmene nemožno podľa správy Alapyho identifikovať (Alapy 1933, 39). Nálezy z Bodrogyécs (dnes Somotor, časť Véc) na ktoré sa odvoláva – strmene hruškovitého tvaru, resp. so širokými ramenami a trapézovým uškom, reprezentujú klasické predmety staromaďarskej proveniencie (Dókus 1900, 40, tab. I: 8, 9). V žiadnom prípade sledované nálezy nemožno dávať do súvislosti s avarskými strmeňmi zo 7. storočia.

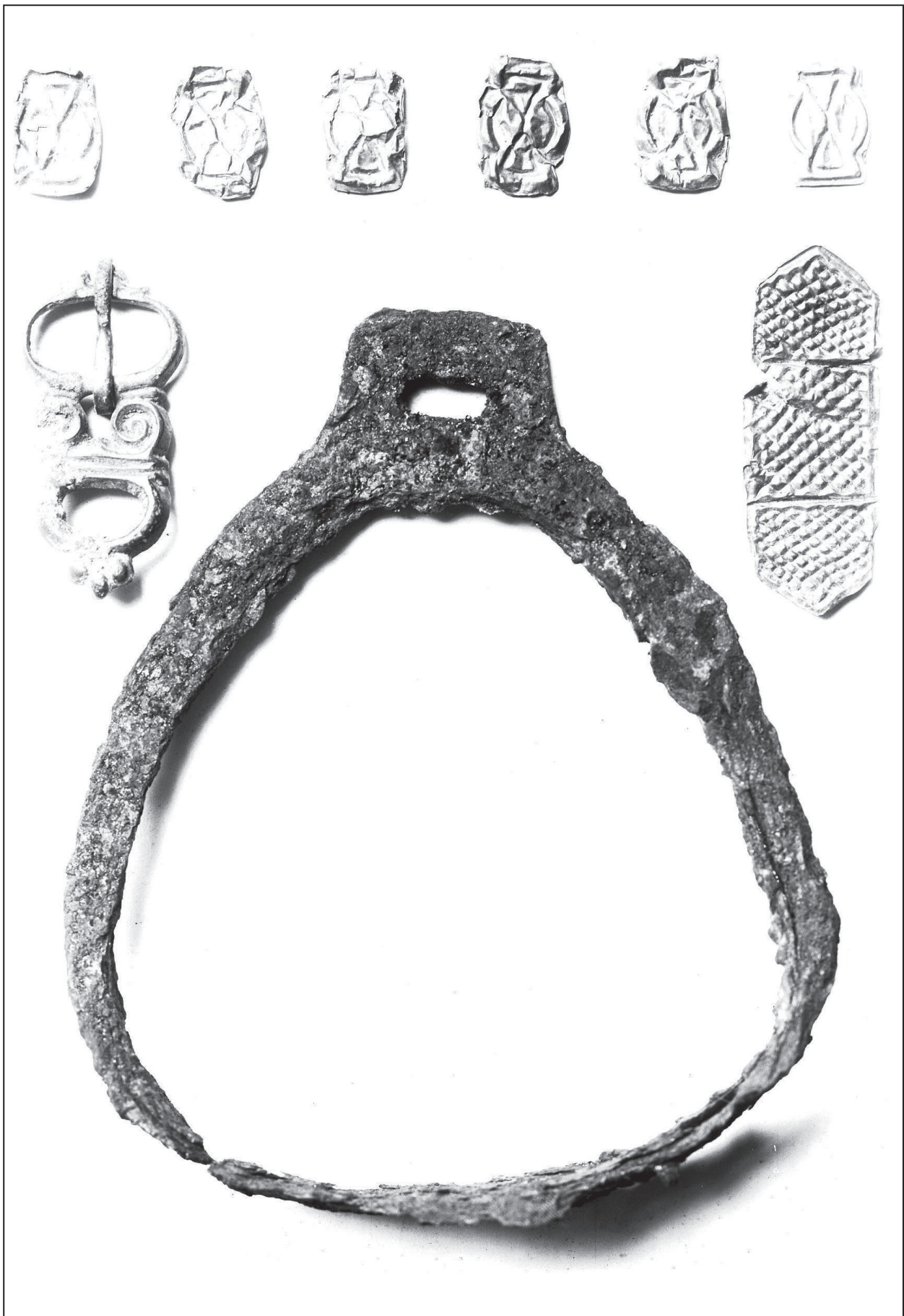
Pár včasnoavarských strmeňov bez nálezových okolností, nachádzajúcich sa v zbierke Podunajského múzea, nemožno v dôsledku absencie priamych dokladov stotožniť s predmetmi z Bercsényiho ulice (Trugly 1987a).

O ďalšom osude avarských nálezov z Bercsényiho ulice nie sú žiaľ k dispozícii údaje. Je však veľmi pravdepodobné, že sa stali obeťou pustošenia v druhej svetovej vojne. Nakoľko v zbierkovom a v archívnom fonde Podunajského múzea vojna spôsobila vážne škody, nemožno sa čudovať, že o zlatých predmetoch a o bronzovej pracke sa tam nezachovali žiadne opisy, kresby ani fotografie. Na druhej strane neodborný opis Gy. Alapyho zatiaľ neumožnil rekonštrukciu niekdajších nálezov z Bercsényiho ulice. Našťastie v rámci projektu korpusu staromaďarských a včasnoarpádovských pohrebísk z historického územia niekdajšej Komárňanskej a Ostrihomskej župy sme objavili v pozostalosti Nándora Fetticha, bývalého pracovníka Maďarského národného múzea (Magyar Nemzeti Múzeum Adattár Fettich hagyaték D 33) viaceré kresby, ktoré okrem iných vyobrazujú aj zachránené predmety z hrobu na Bercsényiho ulici v Komárne (obr. 2: 1-4). Zmienené kresby na základe uvedeného dátumu boli zhotovené 8. septembra 1927. Menovaný bádateľ o nálezoch z Bercsényiho ulice, avarských nálezoch z Kameničnej, okr. Komárno ako aj o staromaďarskom strmeni z Komárna zhotovil nielen kresby ale aj fotografie (obr. 3 a 7; negatívy fotografií sú dnes uložené v archíve Magyar Nemzeti Múzeum pod č. N 160-161). V prvej časti štúdie pomocou získaných kresieb a fotografií sa pokúsime analyzovať hrobové prílohy z Bercsényiho ulice, ktoré sa do múzea dostali. Druhú časť práce venujeme ostatným nálezom, ktoré N. Fettich nakreslil a sфотографoval.

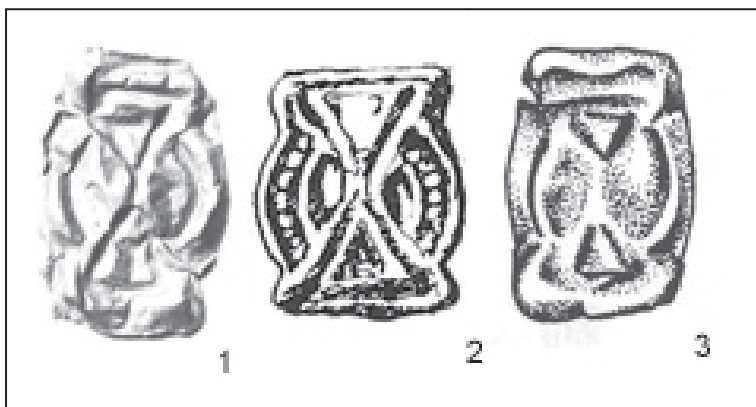
Nálezy z Bercsényiho ulice a ich analógie

Medzi Fettichovými kresbami sú na jednom liste znázornené nálezy z Bercsényiho ulice (obr. 2: 1) s nasledovnými poznámkami v maďarčine. Pod bronzovou prackou „br“ (bronz), na zadnej strane s troma výčnelkami. Pri kovaní s mriežkovým ornamentom „zlatá platnička“; „bol by potrebný negatív“; a pod kovaním obdĺžnikového tvaru „lisovaný zo zlatého plechu“; „vzadu pri okrajoch naspäť ohnutý“; „6 ks“; nižšie „nálezy z Komárna 1908“ a „z komárňanského múzea“.

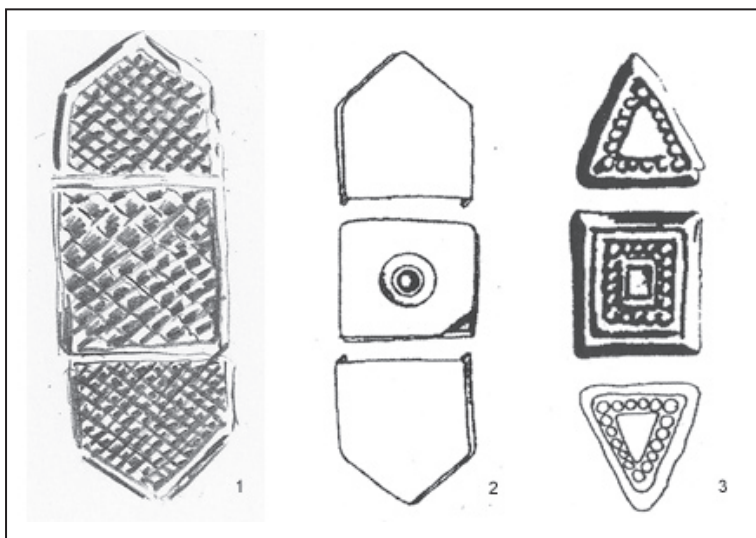
Z obdĺžnikového lisovaného kovania, ktoré je po dlhšej strane klenuté, sa dostalo do komárňanského múzea šesť kusov (obr. 3). Povrch kovaní z vnútra zdobia priehlbné v tvare trojuholníkov vrcholmi postavených proti sebe, po bokoch v tvare kruhového výseku, do ktorých pravdepodobne vkladali kamienky alebo pasta. Podobná technika sa uplatnila na zlatom kovaní z hrobu 131 v Kisköre (obr. 4: 2), kde v objímke (obrube) sa nachádzala pasta zelenej farby (Garam 1979, 27, tab. 20,3). Podľa G. Alapyho predmety mali dĺžku 3 cm, šírku 2,2 cm. Z jeho záznamu vyplýva, že sa našli pri páse (panve) kostry. Z nich síce šesť kusov polícia zhabala, ale niekoľko exemplárov sa dostalo do komárňanskej zbierky Ármina Milcha (Alapy 1933, 39-40). Čo sa týka ich typológie a výzdoby, sledované predmety majú početné analógie. Rozdiely badať iba v surovine, z ktorého ich vyrobili, resp. vo funkčnosti. Predmety zo zlata boli okrem sledovaných exemplárov nájdené iba v hrobe 131 v Kisköre – 1 kus (Garam 1979, 27, tab. 20, 33). Ďalší podobný kus z neznámej lokality z Maďarska sa nachádza v zbierke umelec-



Obr. 3 Fotografia nálezov z Komárna -Bercsényiho ulice spolu so staromaďarským strmeňom (MNM Adattár).



Obr. 4 Oblúkovité obdĺžnikové kovania: 1: Komárno, ulica Bercsényiho/Gombaiho; 2: Kisköre, hrob 131 (Garam 1979, tab. 20: 33); 3: Maďarsko (Garam 1993, tab. 42: 5).



Obr. 5 Kovania z chrbtvej časti opaska. 1: Komárno, ulica Bercsényiho/Gombaiho; 2: Alattyán, hrob 284 (Szenzthe 2006, 184, obr. 5: 1); 3: Tiszafüred, hrob 218 (Szenzthe 2006, 185, obr. 6: 4).

bronzy v Devínskej Novej Vsi, v hrobe 393 (Eisner 1952, 90, obr. 45: 16-17, 20-21), resp. zo striebra lisované a pozlátené v hrobách 780 z polohy Szekszárd – Bogyiszló utca (Rosner 1999, 98, tab. 52. 1-5) a 783 (Rosner 1999, 99, tab. 52: 1-6). Umiestnenie uvedených kovaní na konskom postroji možno dobre pozorovať v dvojhrobe 541 na lokalite Kölked – Feketekapu B, kde užšie pozlátené bronzové vrtaľovité varianty zdobili ohlávku a zádržný remeň (Kiss 2001, 165-166, tab. 89, 23-64; 91, 2-15). Poznáme viacej variantov na boku klenutých kovaní, ktoré majú síce podobný tvar, ale členitejšiu vnútornú výzdobnú plochu, napr. Czikó, hrob 542 (Hampel 1905, tab. 236,3). Sledované typy vo funkcii ozdoby opaska sa našli iba v hrobe Bercsényiho ulici v Komárne, ale iný variant klenutého kovania zdobil opasok muža pochovaného v hrobe 34 v Želovciach (Čilinská 1973, tab. VII, 3-5; Garam 2005, 171).

Medzi najstaršie nálezy sledovanej kategórie pokladá E. Garam (Garam 2005, 170) zo zlatého plechu lisované ozdoby čelenky z Kiskörös-Vágóhíd, hrob IV, kde sú znázornené iba dva vrcholom oproti sebe postavené trojuholníky, resp. zlaté kovania z hrobu 131 z Kisköre. K nim možno ešte priradiť exempláre z Bercsényiho ulice. Sprievodné nálezy ozdobných kovaní čelenky, zhotovené z rôzneho materiálu možno datovať do druhej polovice, prípadne poslednej tretiny 7. storočia, kým vo funkcii ozdoby konského postroja do druhej polovice 7. storočia (Garam 2005, 170-171).

Na rozdiel od kovaní, zlatá plechová ozdoba červenkastej farby (obr. 5:1), ktorá sa dostala do zbierky múzea, nemá analógiu. Podľa G. Alapyho bokla dlhá 8 cm a jej šírka merala 2 cm, obidva konce boli ukončené v podobe päťuholníka. Nemožno však zistiť, či bola liata alebo tepaná. Podľa fotografie ide o tepaný exemplár.

Povrch ozdoby je členený dvomi zvislými líniami na tri polia. K strednému obdĺžnikovému poličku sa po kratších stranách pripájajú polia päťuholníkového tvaru. Celý povrch plechu pokrýva mriežkovaný ornament s vypuklými kockami. Mriežkovaný ornament sa síce objavuje pri výzdobe avarských umeleckých výrobkoch

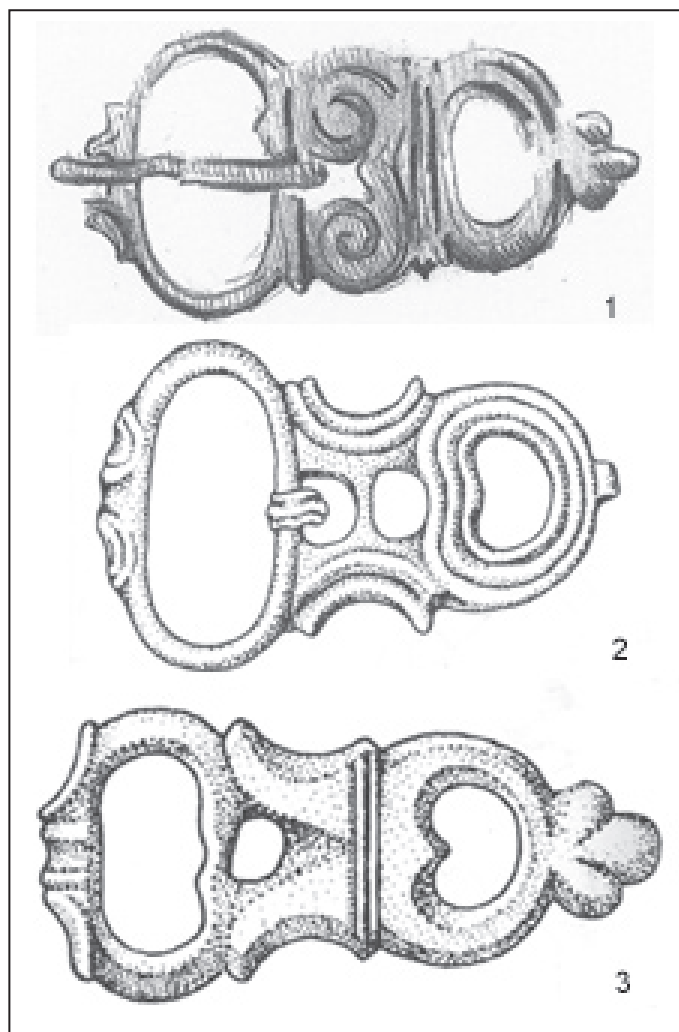
kých predmetov Lóranda Bascha, ktorá je v súčasnosti uložená v *Magyar Nemzeti Múzeum* (Garam 1993, 77, tab. 45,5). Všetky ostatné známe analogické klenuté exempláre sú zo striebra alebo z bronzu. Vychádzajúc zo zberateľských zvykov pred druhou svetovou vojnou, nemožno vylúčiť ani možnosť, že predmet vo fonde Maďarského národného múzea sa mohol dostať do Baschovej zbierky z Bercsényiho ulice prostredníctvom miestneho klenotníka alebo priamo zo zbierky Ármina Milcha.

Komárňanské nálezy sa od ostatných líšia aj funkciou, ktorú plnili. Ako poukázala Eva Garam (Garam 2005, 170-171), analogické predmety klenuté na jednej strane boku boli súčasťou ozdoby čelenky, resp. zdobili remene konského postroja. Funkciu ozdoby čelenky interpretovala na základe ich dislokácie v hrobách na lokalitách Kiskörös-Vágóhíd, hrob IV a Üllő, pohrebisko I, ženský hrob 229 (Garam 2005, 174, 178, obr.2). V posledne uvádzanom hrobe sa lisované bronzové kovania našli po pravej strane lebky (Horváth 1935, 32, tab. XV: 12-14, 15-17; tab. XVI: 23-27). Na predmete z hrobu 131 v Kisköre sú evidentné otvory, pomocou ktorých ich v stojacej polohe prišli na čelenku (Garam 2005, 170).

Sledované bočne klenuté predmety okrem ozdoby čeleniek používali aj na zdobenie remeňov konského postroja (Garam 2005, 171), napríklad lisované

z bronzu alebo bieleho kovu, ale väčšinou čiastočne alebo úplne prelamaný, ako napríklad na bronzovom kovaní opaska hrobu 255 zo Želoviec (Čilinská 1973, tab. XLII, 21) prípadne na liatom kovaní opaska z bieleho kovu zo Želoviec, z hrobu 335 (Čilinská 1973, tab. LVII, 2-11). Nakoľko nemáme poznatky o zadnej strane plechovej ozdoby, o jej funkcii možno vysloviť iba domnienky. Žiaľ, G. Alapy neuvádza jej presné miesto v hrobe, s veľkou pravdepodobnosťou sa však možno domnievať, že bola zrejme súčasťou opaska pochovaného jedinca. Potvrdzujú to aj iné jedno- alebo viacdielne kovania z chrbtovej časti opaska, ktoré sa nachádzali na niektorých opaskoch zo strednej doby avarskej (Szenthe 2006). Medzi jednodielnymi chrbtovými kovaniami typologicky podobné exempláre nepoznáme. Je pre nich charakteristické, že sú vyhotovené zo striebra a ich výzdobu tvorí ornament pozostávajúci z pásov alebo z reťazca, občas stredovú časť predmetu zdobia vkladané kamienky. Ani aj ich tvar nie je tak pravidelný ako v prípade troj- alebo pätdielnych chrbtových kovaní. Medzi posledne uvádzanými sa objavujú aj také exempláre, ktoré majú centrálnu obdĺžnikovú časť, ku ktorej sa pripájajú dve bočné trojuholníkové prípadne päťuholníkové kovania (Szenthe 2006, 180-185), napr. ako v hrobe 284 z Alatttyány (obr. 5: 2), resp. v hrobe 218 (obr. 5: 3) z Tiszafüred (Szenthe 2006, 184, obr. 5: 1 a 185, obr. 6: 4). Je však dôležité poznamenať, že uvedené viacdielne exempláre zhotovovali obvykle z bronzu, vzácnejšie zo striebra. Jedine nález z hrobu 1 z Tiszakécske, ktorý bol trojdielny, potiahli (pokryli) zlatou fóliou (Szenthe 2006, 181, obr. 1,13). Viacdielne chrbtové kovania sú na jednej strane nezdobené, inokedy majú povrch zdobený geometrickým prípadne rastlinným ornamentom (Szenthe 2006, 185). Vo viacerých prípadoch sledované predmety zhotovili zlisovaným dvoch plechových vrstiev, prípadne na hrubšiu platničku obalili fóliou z drahého kovu. Pokiaľ bola platnička z Bercsényiho ulice vytepávaná, mohol k nej patriť aj nejaký bronzový podklad. Opasky s chrbtovými kovaniami sú výsledkom byzantského vplyvu na miestny vývoj. V nálezovom fonde Karpatskej kotliny sa objavujú najskôr v priebehu polovice 7. storočia, v druhej polovici uvedeného storočia ich už nosili bežne (Szenthe 2006, 192-198). Na základe analogických nálezov možno rekonštruovať opasok pochovaného na Bercsényiho ulici (Szenthe 2006, 197). Opasok ukončený bronzovou prackou zdobili klenutými zlatými kovaniami. Opasok sa na chrbtovej časti rozšíril a sem pripevnili zadné kovanie. Žiaľ veľké nákončie sa stratilo, z hľadiska konštrukcie by sme však museli poznať jeho tvar a výzdobu.

Bronzovú pracku patriacu k opasku možno v rámci pamiatok doby avarskej možno tiež považovať za unikátnu (obr. 6: 1). Podľa opisu Gy. Alapyho mala výšku 2 cm a šírku 3 cm. Dolná časť zdobenej pracky je zo 4 cm vysokého masívneho bronzu, ktorú po bokoch zdobia dve volúty a následne rebro, potom nasleduje prelamaný otvor oválneho tvaru a ukončenie pripomínajúce púčik. Na základe spôsobu odlievania a uchopenia sa uvedené bronzové pracky, ktoré sú vo všeobecnosti dosť rozšírené, považujú za byzantské produkty (Garam 2001, 88). Napriek tomu, že zadná strana pracky z Bercsényiho ulice nebola nakreslená, resp. fotografovaná, predsa na základe poznámky N. Fetticha, že k fixovaniu slúžili tri výstupy (trne), možno ju zaradiť do hore uvedeného okruhu. Analogické a volutami zdobené a oválnym otvorom prelamané exempláre však nenachádzame v monografiách s bohatým nálezovým fondom (napr. Csallány 1954; Werner 1955; Csallány 1957; Kovalevskaja 1979; Garam 2001; Schulze-Dörrlamm 2009). Je preto otázne či patrí medzi byzantské, byzantsko provinciálne práce, prípadne do okruhu tzv. panónskych praciek (Garam 2001, 88; Ibler 1992, 135; Varsik 1992, 85-86). Na poslednom mieste uvádzané nálezy sú predovšetkým rozšírené na území niekdajšej provincie Panónia (Ibler 1992, 135,145; Varsik

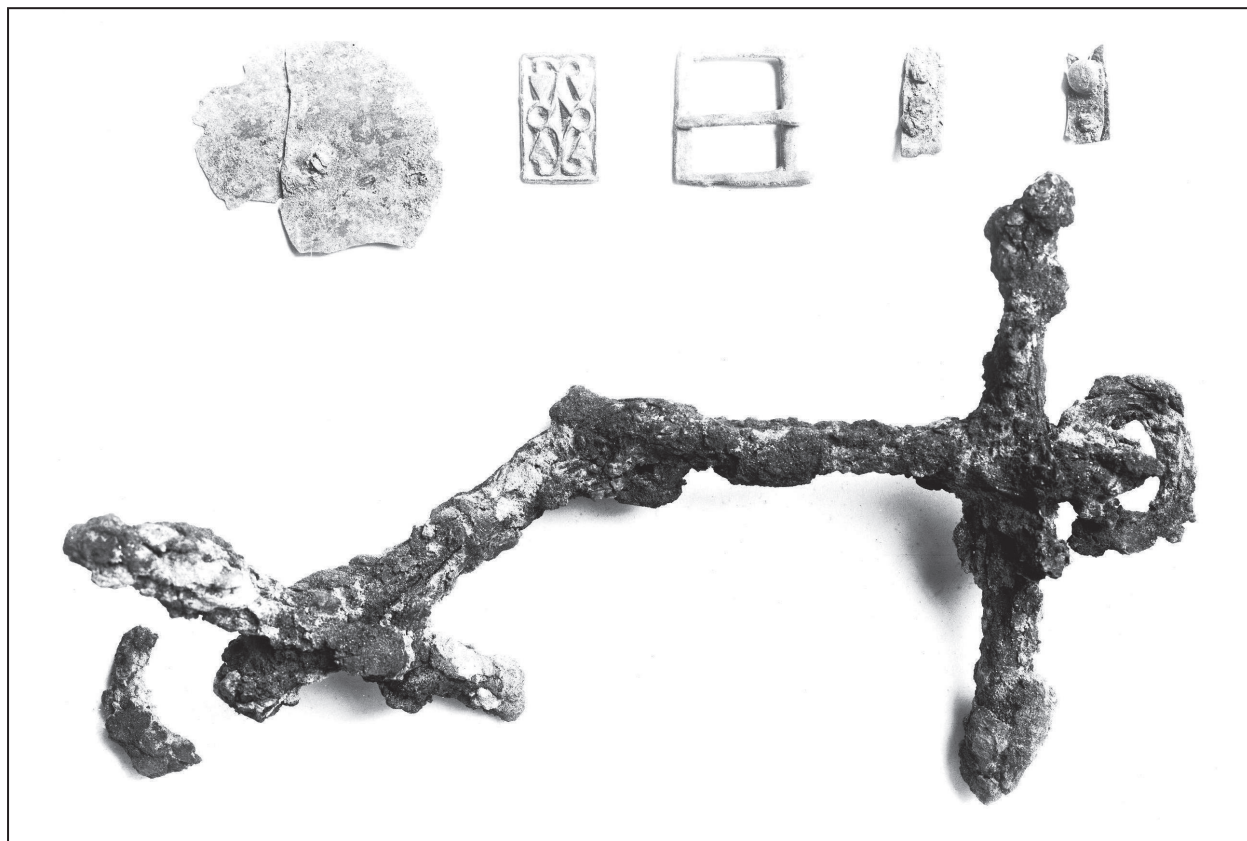


Obr. 6 Analógie k byzantskej pracke: 1: Komárno, ul. Bercsényiho/Gombaiho; 2: Komárno – Robotnícka štvrť, hrob 32 (Garam 2001, tab. 68: 3); 3- Keszthely-Dobogó (Garam 2001, tab. 67: 8).

1992, 88). Náš artefakt okrem vultovej výzdoby formou zhoduje s tzv. typom Pécs, pre ktorý je charakteristické erbovité telo a rebrovanie, oválny prelamaný otvor a púčikové ukončenie (Ibler 1992, 135-138; Varsík 1992, 85-89). Toto je nápadné predovšetkým pri porovnávaní s prackou z Keszthely – Dobogó (obr. 6:3; Garam 2001, tab. 67,8). Sledovaný typ reprezentuje aj nález hrobu 32 z Komárna – Robotníckej štvrti (obr. 6:2; Trugly 1982, 37, tab. X,1), ktorý podľa Vladimíra Varsíka majiteľ mohol získať priamo na území Byzancie (Varsík 1992, 86). Výskyt praciek typu Pécs Ibler kladie do prvej polovice 7. storočia a ich pôvod hľadá v type Sucidava (Ibler 1992, 137-138). Pracky typu Sucidava sa však používajú priebežne až do konca 7. storočia (Varsík 1992, 86; Garam 2001, 102-107; Zábojník 2007, 20-23). Nemožno potom vylúčiť, že pracka z hrobu na Bercsényiho ulici bola zhotovená na území Byzantskej ríše a odtiaľ sa dostala k vlastníkovi. Bronzové pracky byzantského charakteru sa v Komárne našli vo viacerých prípadoch, napr. hroboch 12,19 a 32 na nekropole v Robotníckej štvrti (Trugly 1982, 37, tab. X; Zábojník 2004, 94). Okrem pracky typu Pécs z hrobu 32 však reprezentujú iné typy. Sledované pohrebisko napriek vysokému stupňu poškodenia, zachránené sprievodné nálezy datujú do prvej polovice, resp. druhej tretiny 7. storočia (Trugly 1982, 26; Zábojník 2004, 94).

Datovanie hrobu z Bercsényiho ul. a jeho vzťah k ostatným komárňanským lokalitám z avarského obdobia

Kresby a fotografie Nándora Fetticha umožnili analýzu predmetov z Bercsényiho ulice, ktoré sa dostali do múzea. Kovania s klenutou stranou vo funkcii ozdoby čelenky alebo konského postroja boli používané v druhej polovici, resp. poslednej tretine 7. storočia. Vzhľadom k tomu, že exempláre z Bercsényiho ulice boli zhotovené zo zlata a zdobili opasok, nazdávame sa, že ich nosenie možno klásť skôr do druhej tretiny, než do druhej polovice 7. storočia. Do toho istého obdobia možno datovať aj objavenie sa kovaní z chrbtovej časti opaska v avarských hroboch. Je možné, že artefakt z Bercsényiho ulice by mohol patriť medzi najstaršie kusy, čo môže podporiť aj datovanie bronzovej pracky príbuznej typu Pécs do prvej polovice 7. storočia. Tak možno jazdecký hrob nájdený pri mestskom chudobinci datovať do druhej tretiny 7. storočia. V hrobe pochovaná osoba zrejme patrila k strednej vrstve avarskej spoločnosti. Zatiaľ, v dôsledku absencie ďalších terénnych aktivít, sa nemožno jednoznačne vyjadriť, či v roku 1909 narušili osamotený hrob alebo kostru z menšieho, prípadne väčšieho pohrebiska. Na voľnej parcele v Gombaiho ulici, oproti chudobinci, sa realizoval zisťovací archeologický výskum, ale s negatívnym výsledkom (Trugly 2008, 9). Približne 100 metrov od polohy s jazdeckým hrobom na ulici Františkánov narazili v roku 1958 pri rozširovaní cesty pred tzv. Vojenským kostolom na hroby (Dušek 1961, 69, 72, obr. 7; Zábojník 2004, 93; Trugly 2008, 11). Či hroby nájdené pred Vojenským kostolom a hrob na Bercsényiho ulici boli súčasťou toho istého pohrebiska, sa v dôsledku absencie potrebných údajov zatiaľ nemožno vyjadriť.



Obr. 7 Fotografia s nálezmi z Kameničnej (MNM Adattár).

Z ôsmich komárňanských avarských pohrebísk iba nálezisko v Robotníckej štvrti – Akasztódomb používali v priebehu prvej polovice, resp. druhej tretiny 7. storočia (*Trugly 1982; ADAM 2002, 207-208; Zábojník 2004, 94*). Nálezy z tunajších 33 hrobov, z ktorých bolo 5 jazdeckých, aj napriek vysokému stupňu vykradnutia reprezentujú materiálnu kultúru strednej vrstvy avarskej spoločnosti (*Trugly 1982, 25-27*). Nález hrobu z Bercsényiho ulice však dokumentuje, že aj v niekoľko kilometrovej vzdialenosti od uvedeného pohrebiska, existovalo v prvej polovici, resp. druhej tretine 7. storočia v trojuholníku vymedzenom Dunajom a Váhom, ďalšie súdobé avarské spoločenstvo.

Appendix

Záujem Nándora Fetticha vzbudili aj iné predmety z komárňanského múzea, ktoré takisto kresbne zdokumentoval. Nachádzame medzi nimi staromaďarský strmeň, plechovú sponu z včasného obdobia sťahovania národov a iné avarské nálezy. Popri nálezoch z Bercsényiho ulice však odfotoграфoval iba staromaďarské strmene a niekoľko predmetov z Kameničnej, okr. Komárno (obr. 7).

Plechová spona z včasného obdobia sťahovania národov bola podľa Fettichovho záznamu bronzová (obr. 2: 3). Podľa polkruhovej hlavice a krátkej rovnoramennej, trojuholníkovite ukončenej pätky ju možno zaradiť do okruhu kaukazských fibúl. Ich rozšírenie sa dávalo do súvislosti s príchodom Alanov, ale ich používanie malo v hunskom období nadednícký rozmer (*Bóna 1993, 86, 87, 226, 227*). Žiaľ, jej nálezisko N. Fettich nepoznal, ale nakoľko podobné nálezy sú známe z Brigetia/Komárom-Szőny, resp. z Pilismárótu a z Aquinca (*Bóna 1993, 87, 226*) je veľmi pravdepodobné, že pochádza z okolia Komárna.

Na jednej kresbe, ale aj na fotografii, sa nachádza staromaďarský strmeň hruškovitého tvaru (obr. 2: 4; obr. 3). V súvislosti s týmto predmetom N. Fettich zaznamenal nasledovné: „Komárňanský nález 2 ks. 1908 v Komárňanskom múzeu“. V zbierke Podunajského múzea sa nachádzajú početné staromaďarské nálezy bez udania lokality, medzi ktorými evidujeme viac strmeňov hruškovitého tvaru (*Fehér/Éry/Kralovány 1962, 49*). Tieto predmety boli v rámci medzinárodného projektu Korpus nálezov z 10. a 11. storočia z historického územia Ostrihomskej a Komárňanskej župy znova zdokumentované a kreslené (*Nevizánsky/ Prohászka, v tlači*). Medzi uvedenými kresbami však nenachádzame ten typ, ktorý by sa podobal strmeňu zachytenému na náčrte alebo na fotografii N. Fetticha (*Nevizánsky 2001*).

Avarské nálezy, ktoré sú vyobrazené na ďalšom liste a na inej fotografii N. Fetticha (obr. 2: 2 a 7), sa našli v intraviláne obce Kameničná, okr. Komárno (Nitriansky kraj). Zdrojom informácie je aj tu ako v prípade nálezov z Bercsényiho ulice štúdia G. Alapyho (*Alapy 1933, 40*).

„V obci Kameničná, ktorá leží približne 9 km severozápadne od Komárna, v roku 1913 pri výstavbe domu stavební robotníci zničili 15 hrobov. Podľa hlásenia vtedajšieho obecného notára sa v hroboch našli zbrane, meče, kopije, strmene, železné zubadlá, nádoby a koráliky. Z nich značný počet porozbýjali robotníci, ktorí tam pracovali rýľmi a čakanmi. Aj kosti mŕtvych porozbýjali.“ Pri zozname predmetov, ktoré sa dostali do múzea, G. Alapy uvádza iba tri kopije s tuľajkou, dva nože, strmeň a nádoby (*Alapy 1933, 40-41*). Pri nákrese N. Fetticha je nasledovná poznámka: „Keszegfalva 1913. stavba Józsefa Kissa 15 hrobov medzi nimi jazdecké, kopije zbrane strmeň zubadlo nádoby koráliky“. Lokalita z Kameničnej je v odbornej literatúre známa, pretože okrem nálezov z roku 1913 sa našli v rokoch 1974 a 1986 ďalšie nálezy zberového charakteru a takmer 35 hrobov. Tieto nálezy sú datované do 7.-8. storočia (*Csallány 1956, 136; Bátora 1975, 20; Trugly 1987b, 105; ADAM 2002, 180; Zábojník 2004, 92*).

Na Fettichovej kresbe je okrúhly rozdeľovač remeňov s uškom z kovu so zrkadlovým leskom, bronzový štvorcový rám pracky a detail zubadla s postrannou tyčinkou. Rozdeľovač remeňov na základe analogických nálezov možno datovať do neskorej doby avarskej. Popri exemplároch s štvoruholníkovým uškom, napr. Kisköre, hrob 139 (*Garam 1979, 29, tab. 22,34*) a Keszthely-Fenek (*Hampel 1905, tab. 175,8*) nachádzame aj zdobené kusy so závesným uškom, napr. na dvoch stranách zdobené vtákmi: Csúny/Čunovo, hrob 63 (*Hampel 1905, tab. 127, 5*) a Keszthely – zber (*Hampel 1905, tab. 164, 15*). Podobne do neskorej doby avarskej možno datovať bronzový štvorcový rám pracky, ktorá má analógiu hrobe 454 v Devínskej Novej Vsi (*Eisner 1952, obr. 49: 8*). Na kresbe je ešte polovička zubadla s postrannou tyčinkou a je veľmi pravdepodobné, že ten istý exemplár sa nachádza aj na fotografii. Zubadlá s postrannými tyčinkami sa objavujú v Karpatskej kotline v druhej polovici 7. storočia a čoskoro sa stávajú vedúcim typom pre druhú polovicu avarskej doby (*Kiss 2001, 363-364; Zábojník 2004, 51*). Je nepochybné, že pochádza z jazdeckého hrobu, podobne ako zlomkovitá okrúhla faléra. Nemáme však informácie, či sa našli spolu alebo zvlášť.

Plechové faléry kotúčového tvaru z 8. storočia, ako ozdoby ohlávky konského postroja Avarov, sú evidované aj z iných jazdeckých hrobov (*Kiss 2001, 242*), napr. Kölked-Feketekapu B, hroby 565 (*Kiss 2001, 172, 173, tab. 94, 1, 2, 5, 6*) a 581 (*Kiss 2001, 177, tab. 97, 2-14*); Devínska Nová Ves, hrob 497 (*Eisner 1952, obr. 48: 7*); Komárno-Lodenica, hroby 111 (*Trugly 2008, 49, tab. 1, 2*) a 132 (*Trugly 2008, tab. 233: 5, 6*).

Liate štvorcové kovanie s geometrickou výzdobou, zobrazené na fotografii, možno taktiež datovať do neskorej doby avarskej. Podobný nález pripevnený na kožu, pochádza z jazdeckého hrobu 760 v Devínskej Novej Vsi (Eisner 1952, 159, obr. 82: 6). Podľa autora publikácie zdobili nim kožený kabát, do ktorého zabalili mŕtveho (Eisner 1952, 391).

Dva bronzové pliešky s klincami s hlavičkou podľa analogických nálezov používali ako chrániče dier. Podobné sa našli napr. v jazdeckom hrobe 62 v Devínskej Novej Vsi (Eisner 1952, obr. 10: 10, 11) a v hrobách 63 v Komárne-Lodenica (Trugly 2008, tab. 13: 1-4) a 85 (Trugly 2008, tab. 26: 20-23). Plechové chrániče dierok s klincami opatrenými hlavičkou boli súčasťou opaskov z 8. storočia.

Podľa údajov, ktoré sú nám k dispozícii, na Fetičovej kresbe a fotografii sú zobrazené nálezy pochádzajúce z Kameničnej z roku 1913. Na tejto lokalite zničili hroby pohrebiska z 8. storočia, ktoré síce bolo na nálezy chudobnejšie ako komárňanské, ale jej nálezový fond je úzko spätý s inými neskoroavarskými lokalitami juhozápadného Slovenska.

Poznámka

Štúdia vznikla s podporou agentúry Országos Tudományos Kutatási Alapprogram K 84159.

LITERATÚRA

- ADAM 2002 – J. Szentpéteri (Hrsg.): Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. Budapest 2002.
- Alapy 1910 – Gy. Alapy: A gyűjtemények gyarapodása. A Komáromvármegyeyi és városi muzeum-egyesület 1909. évi értesítője 23, 1910, 17-21.
- Alapy 1933 – Gy. Alapy: Lovasnomád sírok a Vág-Duna alsó-csallóközi jobbpártján. Nemzeti kultúra 1, 1933, 36-43.
- Bátora 1975 – J. Bátora: Záchraný výskum slovensko-avarského v Kameničnej. AVANS 1974. Nitra 1975, 20.
- Bóna 1993 – I. Bóna: A hunok és nagykirályaik. Budapest 1993.
- Csallány 1954 – D. Csallány: A bizánci fémművesség emlékei I. Ant. Tan. 1, 1954, 101-128.
- Csallány 1956 – D. Csallány: Archäologische Denkmäler der Awarenzeit in Mitteleuropa. Budapest 1956.
- Csallány 1957 – D. Csallány: A bizánci fémművesség emlékei II. Ant. Tan. 4, 1957, 250-274.
- Čilinská 1973 – Z. Čilinská: Frühmittelalterliches Gräberfeld in Želovce. Archaeologica Slovaca – Catalogi 5. Bratislava 1973.
- Dókus 1900 – Gy. Dókus: Árpád-kori sírleletek Zemplén vármegyében. Arch. Ért. 20, 1900, 39-61.
- Dušek 1961 – M. Dušek: K otázkam pravekého vývoja juhozápadného Slovenska. Štud. Zvesti AÚ SAV 6, 1961, 59-82.
- Eisner 1952 – J. Eisner: Devínska Nová Ves. Bratislava 1952.
- Fehér/Éry/Kralovánsky 1962 – G. Fehér/K. Éry/A. Kralovánszky: A Közép-Duna-medence magyar honfoglalás- és kora Árpád-kori sírleletei. Budapest 1962.
- Garam 1979 – É. Garam: Das awarenzeitliche Gräberfeld von Kisköre. Budapest 1979.
- Garam 1993 – É. Garam: Katalog der awarenzeitlichen Goldgegenstände und der Fundstücke aus den Fürstengräbern im Ungarischen Nationalmuseum. Catalogi Musei Nationalis Hungarici Seria Archeologica I. Budapest 1993.
- Garam 2001 – É. Garam: Funde byzantinischer Herkunft in der Awarenzeit vom Ende des 6. bis zum Ende des 7. Jahrhunderts. MAA 5. Budapest 2001.
- Garam 2005 – É. Garam: Avar kori női fejdíszek. Zalai Múzeum 14, 2005, 169-181.
- Hampel 1905 – J. Hampel: Alterthümer des frühen Mittelalters in Ungarn. Band I-III. Braunschweig 1905.
- Horváth 1935 – T. Horváth: Az üllői és a kiskőrösi avar temető – Die awarischen Gräberfelder von Üllő und Kiskőrös. Arch. Hung. 19. Budapest 1935.
- Ibler 1992 – U. Ibler: Pannonische Gürtelschnallen des späten 6. und 7. Jahrhunderts. Arch. Vestnik 43, 1992, 135-168.
- Kiss 2001 – A. Kiss: Das awarenzeitliche Gräberfeld in Kölked-Feketekapu B. MAA 6. Budapest 2001.
- Kovalevskaja 1979 – V. B. Kovalevskaja: Pojasnie nabori Evrazii IV-IX. vv. Prajzki. Arheologija CCCP E 1-2. Moskva 1979.
- Nevizánsky 2011 – G. Nevizánsky: Nepublikovné hrobové nálezy z 10. a 11. storočia z južného a západného Slovenska. Štud. Zvesti AÚ SAV 49, 2011, 143-172.
- Nevizánsky/Prohászka v tlači – G. Nevizánszky/P. Prohászka: Komárom-Esztergom megye 10 – 11. századi sír- és kincsleletei. (kézirat).
- Rosner 1999 – Gy. Rosner: Das awarenzeitliche Gräberfeld in Szekszárd-Bogyiszlói StraÙe. MAA 3. Budapest 1999.
- Schulze-Dörrlamm 2009 – M. Schulze-Dörrlamm: Byzantinische Gürtelschnallen und Gürtelbeschläge im Römisch-Germanischen Zentralmuseum II. Kataloge Vor- und Frühgeschichtlicher Altertümer 30, 2. Mainz 2009.

- Szenthe 2006* – G. Szenthe: Közép avar kori összetett hátveretek. Egy középvavar övtípusról.– Mittelawarenzeitliche zusammengesetzte Rückenbeschläge. Über einen mittelawarischen Gürteltyp. *Commun. Arch. Hungariae* 2006, 179-212.
- Trugly 1982* – A. Trugly: Pohrebisko z doby Avarskej riše v Komárne-Robotníckej švrti – A Komárom-munkásnegyedi avar kori temető. *Sprav. Múz. Komárno – A dunamenti múzeum értesítője* 2, 1982, 5-48.
- Trugly 1985* – S. Trugly: A komáromi avar kori temetők kutatástörténete. *Új Míndenes Gyűjtemény* 4, 1985, 38-61.
- Trugly 1987a* – S. Trugly: Koraavar kori kengyelpár a múzeum gyűjteményében. *Sprav. Múz. Komárno* 6, 1987, 57-59.
- Trugly 1987b* – A. Trugly: Príesum v Okrese Komárno. *AVANS* 1986. Nitra 1987, 105-106.
- Trugly 2008* – S.: Trugly: A Komárom-hajógyári avar temető és telep. Budapest 2008.
- Varsik 1992* – V. Varsik: Byzantinische Gürtelschnallen im mittleren und unteren Donauraum im 6. und 7. Jahrhundert. *Slov. Arch.* 40, 1992, 77-108.
- Werner 1955* – J. Werner: Byzantinische Gürtelschnallen des 6. und 7. Jahrhunderts. *Kölner Jahrb. Vor- u. Frühgesch.* 1, 1955, 36-48.
- Zábojník 2004* – J. Zábojník: Slovensko a avarský kaganát. Bratislava 2004.
- Zábojník 2007* – J. Zábojník.: K problematike predmetov „byzantského pôvodu” z nálezísk obdobia avarského kaganátu na Slovensku. In: *Byzantská kultúra a Slovensko. Zbor. SNM, Arch.– Supplementum* 2. Bratislava 2007, 13-32.

DIE AWARISCHEN FUNDE VON KOMÁRNO – BERCSÉNYI (HEUTE GOMBAL) STRASSE AUS DEM 7. JAHRHUNDERT

PÉTER PROHÁSZKA – SÁNDOR TRUGLY

Komárno (Nitrinsky kraj, okres Komárno) hat eine besondere Rolle in der Forschung der Awarenzeit, was dem auf dem Gebiet des Schiffswerfts zwischen 1979 und 1989 freigelegten spätawarischen Gräberfeld zu verdanken ist. Trotz der grossen Beraubung hatten die Gräber solche Beigaben, welche auf die engen Kontakte der hier bestatteten Gemeinde mit der spätawarischen Oberschicht, sowie die kulturellen Beziehungen der Verzierungen zu dem sogenannten Nagyszentmiklóser Kreis hinweisen. Aus dem Gebiet von Komárno sind bisher beinahe ein Dutzend awarische Fundstellen bekannt (Abb. 1) (*Trugly 1985*, 40-41; *ADAM 2002*, 206-208; *Zábojník 2004*, 93-94; *Trugly 2008*, 9-13). Die Reihe der Grabfunde von Komárno eröffnete die 1909 bei der Bercsényi (später Puškinova, heute Gombai/Gombaiho) Strasse gefundene Bestattung, worüber die Tageszeitung Komáromi Lapok berichtete. Nach der Mitteilung wurde an der Ecke der Zámory und Bercsényi Strasse, neben dem städtlichen Armenhaus bei Kanalisationsarbeiten ein Pferdegrab gefunden. Obwohl das Grab durch die Arbeiter durchgewühlt wurde, gelangten einige Beigaben ins Museum von Komárno. Nach dem Jahresbericht des Museums waren sie sechs goldene Beschläge mit geschweiften Seiten, eine grössere Goldplatte und eine Bronzeschnalle. Fast ein Vierteljahrhundert später beschäftigte sich Gyula Alapy (Alapy 1933, 38-39) in einem Beitrag mit den Funden und dabei schilderte er die Fundumstände und die Beigaben des Grabes. Seine Zeilen waren daher so wichtig, weil die Funde in der Sammlung des Museums heute nicht mehr auffindbar sind. Leider ermöglichte die unsachliche Beschreibung von Alapy eine Rekonstruktion der Gegenstände auch nicht. Bei der Forschungen im Nachlaß von Nándor Fettich im Ungarischen Nationalmuseum kamen einige Zeichnungen über die im Museum von Komárno verwahrten Funde zum Vorschein, welche Fettich 1927 zeichnete (Abb. 2). Er liess sogar Fotos über die Gegenstände aus dem Grab von Bercsényi Strasse (Abb. 3) und von Keszegfalva/Kameničná (Abb. 7) machen, welche die Fundanalyse ermöglichten.

Aus den länglichen rechteckigen gepressten Beschlägen mit geschweiften Seiten gelangten sechs ins Museum. Nach Alapy kamen sie um die Taille des Gerippe zum Vorschein. Die Beschläge haben nach ihrer Form und Verzierung zahlreiche Parallelen im awarischen Fundmaterial, aber sie unterscheiden sich in Material und Verwendung von den anderen (*Garam 2005*, 170-171). Aus Gold sind neben diesen Stücken bloss ein Beschlag aus dem Grab 131 von Kisköre, sowie ein mit unbekanntem Fundort im Ungarischen Nationalmuseum (Abb. 4). Die anderen Beschläge mit geschweiften Seiten sind aus Silber, hauptsächlich aber aus Bronze gemacht. Die Komárnoer Stücke unterscheiden sich in ihrer Funktion von den anderen ähnlichen Beschlägen, weil die einerseits Jungfernkranze, andererseits Pferdegeschirre verzierten (*Garam 2005*, 170-171). Eine Abart des Typs zierte den Gürtel des im Grab 34. von Želovce bestatteten Mannes. Die Beschläge mit geschweiften Seiten waren im zweiten Drittel, in zweiter Hälfte des 7. Jahrhunderts verbreitet.

Den Beschlägen gegenüber hat die wahrscheinlich gepresste Goldplatte bisher keine Parallelen im awarenzeitlichen Fundmaterial. Nach Alapy war sie 8 cm lang und 2 cm breit und ihre Enden endeten in Fünfecken. Sie zierte wahrscheinlich ebenfalls den Gürtel. Nach Form konnte sie zu den eingliedrigen Rückenbeschläge gehören. In der Mittelawarenzeit erscheinen die ein- oder mehrgliedrigen Rückenbeschläge, welche meistens aus Silber hergestellt wurden (*Szente 2006*, 180-185). Sie waren mit Flecht- und Kettenbandornamentik, sowie manchmal mit Steineinlage verziert (Abb. 5). Die Gürtel mit Rückenbeschlag erscheinen in der Mitte des 7. Jahrhunderts im Karpatenbecken und sie wurden in der zweiten Hälfte des Jahrhunderts getragen.

Ähnlich zur Goldplatte ist die Bronzeschnalle ein Einzelstück im Fundmaterial des 7. Jahrhunderts. Sie konnte aus dem Gebiet des Byzantinischen Reiches stammen oder in die Reihe der sogenannten pannonischen Schnallen gehören (*Ibler 1992*, 135-138; *Varsik 1992*, 85-86). Abseits von der Volutenverzierung zeigt ihre Form mit den Schnallen Typ Pécs eine Ähnlichkeit. Bei den sind der schildförmige Körper, die rippenartige Verzierung, der ovale Durchbruch und die knospenartige Verzierung am Ende des Beschlags charakteristisch (*Ibler 1992*, 135-138; *Varsik 1992*, 85-86). Diese ist besonders im Vergleich mit der Schnalle von Keszthely-Dobogó unübersehbar (Abb. 6). Anhand den Beigaben kann man das Grab von Bercsényi Strasse in mittleren Drittel des 7. Jahrhunderts datieren und die hier bestattete Person gehörte zur awarischen Mittelschicht. Ob hier 1909 ein Gräberfeld gestört wurde, muss man mangels weiterer Angaben offen halten. Von der Fundstelle ungefähr 100 m entfernt, vor der Militärkirche kamen 1958 bei Strassenbau Gräber aus dem 8. Jahrhundert zum Vorschein (*Dušek 1961*, 69, 72). Zwischen den acht Gräberfelder wurde nur das Arbeiterviertel-Galgenhügel in der ersten Hälfte bzw. im mittleren Drittel des 7. Jahrhunderts benutzt. Die Beigaben der hier freigelegten 33 Gräber spiegeln die materielle Kultur der awarischen Mittelschicht (*Trugly 1982*, 25-27). Das Grab von Bercsényi Strasse zeigt, dass von Arbeiterviertel mehrere Kilometer entfernt eine andere zur awarischen Mittelschicht gehörende Familie, Gemeinde in erster Hälfte des 7. Jahrhunderts niederlassen konnte.

Im zweiten Teil des Beitrags wurden jene Gegenstände analysiert, welche sich neben den Funden von Bercsényi Strasse auf den Zeichnungen, sowie Fotos vorkommen. Die frühvölkerwanderungszeitliche Plattenfibel gehört in den Kreis der kaukasischen Fibeln (Bóna 1993, 86-87, 226-227). Ihre Fundstelle hat Fettich nicht aufgezeichnet, weil solche Stücke aus Brigetio/Komárom-Szöny, Pilismarót und Aquincum auch bekannt sind, konnte sie wahrscheinlich in der Umgebung von Komárom zum Vorschein kommen. Der landnahmezeitliche Steigbügel befindet sich nicht zwischen den Funden im Museum von Komárno (Nevizánszky 2011). So musste es aus einem bisher nicht bekannten landnahmezeitlichen Grab stammen, welches 1908 in Komárno zum Vorschein gekommen ist.

Die anderen awarenzeitlichen Funde, welche auf einer Zeichnung und auf dem zweiten Foto (Abb. 7) dargestellt sind, stammen aus den Gräber von Keszegfalva (heute Kameničná – Intravillam, Nitrinsky kraj, okres Komárno). Alapy berichtet auch über die aus Kameničná ins Museum gelangten Gegenstände und erwähnte drei Lanzen, ein Messer, einen Steigbügel und Tongefässe (Alapy 1933, 40-41). Nach Fettich wurden 1913 in Keszegfalva beim Bau 15 Gräber, dazwischen Pferdegräber, sowie Waffen, Steigbügel, Gefässe und Perlen gefunden. Zwischen den gezeichneten und fotografierten Gegenständen befinden sich Gürtelzierden, eine Phalera und eine Eisentrense mit Seitenstäbe. Die Fundstelle ist aus der Literatur bekannt. 1913, 1974 und 1986 kamen hier Streufunde und 35 Bestattungen aus dem 7.-8. Jahrhundert zum Vorschein (Trugly 1987b, 105; ADAM 2002, 180; Zábajník 2004, 92).

PhDr. Péter Prohászka
József Attila tér 2.
2500 Esztergom
Hungary.
prohaszkapeter@freemail. Hu

Dr. Sándor Trugly
Klapka György Múzeum
Kelemen László utca 22.
2900 Komárom
truglysandor@freemail. hu